

Csizmadia Zoltán, Páthy Ádám, Tóth Péter

A társadalmi rétegződés és komponensei egy magyar nagyvárosi régióban

Rétegződésméletek és a városi tér kapcsolata

A magyar társadalomtudományi kutatás hagyományosan nagy teret szentel annak, hogy módszertanilag megalapozza a társadalmi rétegződés és struktúra kutatását, és vitákkal, új szemléletmódok alkalmazásával folyamatosan napirenden tartja és élteni a témában zajló diskurzust. A rendszerváltás óta eltelt 25 évben több irányzat és megközelítés próbálta a lehető legjobban megragadni és ábrázolni a magyar társadalom szerkezetében végbement változásokat és bemutatni a társadalmi rétegződést befolyásoló dimenziókat. A társadalmi struktúra és rétegződés magyarországi kutatásának széles körű bemutatására napjainkig több mű is vállalkozott (Róbert 1997; Éber és Gagyai 2014; Huszár 2012), mi itt csak a legfőbb különbségek bemutatására törekszünk, azzal a szándékkal, hogy az adott megközelítés mennyiben alkalmas egy nagyvárosi tér társadalmi szerkezetének leírására.

A városi terek, a helyi társadalmak rétegződésével kapcsolatos elméletekre és azok gyakorlati alkalmazhatóságára sokkal kevesebb példát találunk a magyar társadalomtudományi kutatások történetében. A magyar helyi társadalom kutatásának elméleti háttere a nyolcvanas években formálódott, az állampárt helyi önkormányzati reformtörekvéseit megalapozandó. A Pál László és Böhm Antal nevével fémjelzett, az MSZMP Társadalomtudományi Intézetében megkezdett munka eredményeként készültek el az első, a témával mélyebben foglalkozó művek (Pál és Böhm 1983). Az itt lefektetett elvek gyakorlatba ültetése és vizsgálata teljes mértékben nem valósult meg. Annyi azonban világossá vált már ebben az évtizedben, hogy a helyi közösségek vizsgálata némileg eltérő megközelítést kíván, mivel a helyi sajátosságok eltéríthetik az országosan mérhető, érzékelhető gazdasági, társadalmi változásokat, folyamatokat. A nyolcvanas évek magyar értelmezései nagyban építettek a klasszikus szociológia közösségszerveződésről és a közösségek modern társadalomban való működéséről alkotott

korai elméleteire. Gondolunk itt például a tönniesi hagyományra (Tönnies 2004 [1887]) vagy Weber elképzeléseire a közösségekről és a társulásokról vagy a szomszédságról (Weber 1967 [1922]). Emellett a korai amerikai városszociológia urbanizmussal kapcsolatos elképzelései (Wirth 1973 [1938]) is hatottak a magyar helyi társadalomelméletekre, de a II. világháború végeztével, a szuburbanizációs folyamatokkal párhuzamosan kialakuló angolszász community studies irányzat és módszertana is beszivárgott és hatott a hetvenes-nyolcvanas évek kutatóinak gondolatvilágába/gondolatvilágára (König [1968]; illetve egy összefoglaló magyarul Gergely [1974]).

A helyi közösségek létrejöttével, működésével, belső struktúrájának megértésével és az itt élő, munkálkodó, jövőjét tervező individuumot befolyásoló folyamatok leírásával foglalkozik a helyi társadalom kutatása. Napjainkban újabb lendületet kapott a diszciplína, hiszen a külföldi kutatók érdeklődését fokozta az új megközelítési módszerek helyi közösségekben történő alkalmazásának lehetősége, gondolunk itt például a hálózatelemzéssel bemutatható új összefüggések jelentőségének felismerésére (Clark 2007). De a szomszédsági viszonyok és az osztályhelyzet nagyvárosi megjelenési formáinak kutatása és az egyes osztályok jelenléte városrészi hatásainak bemutatása is előtérbe került (Phillips 2010).

Magyarországon pedig a rendszerváltással kialakuló új, helyi viszonyrendszer bemutatása lett az alapja a kutatói figyelem erősödésének, ahol a helyi politikai viszonyok, a civil társadalom működésének vizsgálata került előtérbe (Brachinger 2008). Az új közegben, a megújult érdeklődés közepette sem merült fel a lehetősége eddig annak, hogy a korábban felvázolt magyar elméleti keret empirikus verifikálására sor kerüljön (Tóth 2014).

Két nagy tudományos elméleti irányzat és egy, a piackutatás területéről átszivárgó alkalmazott kutatási megközelítés jelenléte követhető végig a magyar társadalom szerkezetéről zajló diskurzusban az utóbbi másfél évtizedben. A tudományos megközelítés alapjául a társadalmi szerkezet aljára és tetejére fókuszált kutatások a jellemzőek, ahol a rendszerváltás után érzékelhető változások hatásának kimutatása volt a fő cél. Az egyik oldalon az elitek átalakulására, míg a másik oldalon a lecsúszó társadalmi csoportokra koncentráltak a kutatások (Kolosi és Keller 2010). A kutatások alapjául a Magyar Háztartási Panel, a TÁRKI Háztartás Monitor vizsgálatai és a Népszámlálások adatai szolgáltak, a nemzetközi összehasonlíthatóságot pedig a European Social Survey adatsorai tették lehetővé. A témát két oldalról közelíthették meg a magyar szerzők. Ezek egyike a Ferge Zsuzsa és Andorka Rudolf által a hatvanas és hetvenes években útjára indított, munkajelleg-csoportokkal operáló, foglalkozásalapú megközelítés, annak továbbgondolt és kiterjesztett, modernizált változatai, ahol a fő magyarzó és rétegképző elemek a képzettség, a munkaerő-piaci helyzet és a kereseti-jövedelmi különbségek voltak. A 2001-es Népszámlálás adataiból Bukodi Erzsébet és munkatársai alkottak foglalkozási rétegsémákat, rámutatva a modell hiányosságaira (Bukodi és Záhonyi 2004). A foglalkozási osztályszerkezettel kapcsolatos megközelítés továbbgondolása a jelen írásban is felhasználásra kerülő, normatív-funkcionalista osztálymodell kialakítását tette lehetővé Huszár Ákos számára, aki ehhez már a 2011-es Népszámlálás adatait használta fel (Huszár 2013). Az ilyen megközelítések mindegyike az európai rétegződéskutatások hagyományos modelljeiből – EGP-séma és annak munkajelleg-csoportosítása (Erikson és Goldthorpe 1992), illetve Esping-Andersen (1992) posztindusztriális megközelítése – merített. Ezen megközelítés nagy előnye, hogy a magyar társadalom szerkezetének leírását nemzetközi standardok alapján, más országokkal összehasonlítható módon végezte el. Jelen írásunk is ezt a vizsgálati logikát gondolta tovább. Tekintettel arra a tényre, hogy a

város és vonzáskörzetének elemzésekor a térlehatárolást a munkával és ingázással kapcsolatos, funkcionális vonzáskörzetek alapján készítettük, úgy gondoltuk, ez további összefüggések kimutatását teheti lehetővé a munkaerő-piaci és foglalkozási státuszok vizsgálatakor.

A fogyasztói társadalom kialakulása Magyarországon is értelmezhetővé tette a nyolcvanas évek nyugat-európai szemléletének alkalmazását, ahol a különböző társadalmi státuszok tudatos választás eredményeként, szabadidős tevékenységeken és fogyasztási sémákon keresztül érhetőek el a társadalom tagjai számára (Hradil 1982). Ezen megközelítés logikáján indult el még a rendszerváltás előtt Kolosi Tamás (1987), aki elsőként fogalmazott meg gondolatokat a magyar társadalom rétegződéséről, státuszcsoportok kialakításával. A foglalkozásalapú megközelítés dimenziói mellé így került be az életmód, a fogyasztás, az érdekérvényesítés és a kultúra dimenziója is. Az életstíluscsoportok és a társadalmi milió kutatások központi eleme tehát nem a munka és a foglalkozás, hanem a munkával megszerzett pénz elköltésének módozataival és annak csoportképző erejével számolt (Róbert 2000; Fábíán et al. 1998). A piacutatói oldal megközelítése is a fogyasztói csoportok illetően szegmentációját használja fel, speciális módon.

A két elméleti megközelítés együtt szerepeltetésére is találhatunk példákat (Bukodi, Altorjai és Tallér 2005). A legújabb osztályalapú megközelítés is ezt a kevert sémát alkalmazza. Az Osztálylétszám 2014 néven futó kutatás módszertani alapjait részben a brit *Great British Class Survey*-től átvéve a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpontja (MTA TK) és a GfK Hungária együtt alakították ki azt a kutatási keretet, ami- ben a gazdasági, kulturális és kapcsolati tőkékkel való ellátottságot használták fel réteggépző tényezőként (Origo.hu 2014; Savage et al. 2013).

A fenti elképzelések és kutatási logika átvételével már készítettünk egy az országos adatokkal összehasonlításra alkalmas elemzést, kizárólag a győri városi adatok felhasználásával (Csizmadia és Tóth 2014; Páthy 2014). Munkánk során arra törekedtünk, hogy az országos adatokkal és eredményekkel összehasonlítható és értelmezhető eredményekhez jussunk úgy, hogy a területi elv is szerepet kapjon az elemzésekben. Kísérletet tettünk arra, hogy rámutassunk a tényre, hogy az egyes tőkékkel való ellátottság alapján konstruált társadalmi csoportok előfordulása más az egyes városrészekben. Jól látható, hogy míg ott a különböző tőkékkel való ellátottság volt a fő réteggépző tényező, addig jelen esetben a különböző tőkékkel való ellátottságot jelképező változók megoszlásait a normatív-funkcionalista osztályok szemszögéből elemeztük.

Írásunk a győri helyi társadalom rétegződésének néhány aspektusát kívánja bemutatni. A hazai léptékkal mérve nagyvárosinak minősülő lokális társadalom tagolódása abban az értelemben izgalmas kérdés a pusztán leíró eljárás mellett, hogy milyen egyedi vonások azonosíthatóak be a gazdasági-társadalmi és területi alapon formálódó lokális urbánus térben. Milyen, a rétegződési mintázatban is lecsapódó sajátos jellemzői vannak a dinamikus gazdasági fejlődésre épülő társadalmi szerveződésnek egy regionális nagyvárosi központ és vonzáskörzetének szintjén?

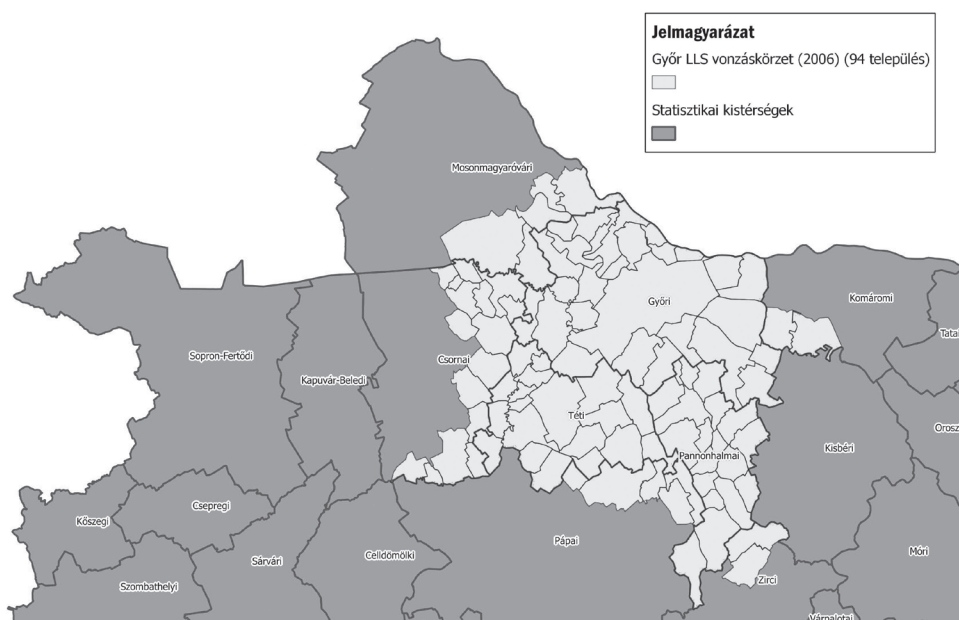
Győr városa nem először kerül a társadalomtudományi kutatások fókuszába. Negyvenöt évvel ezelőtt a nagyvállalati munkások társadalmi jellemzőinek vizsgálatát végezte el a városban Héthy Lajos és Makó Csaba, amely során munkaszervezeti, munkaszociológiai és gazdaság szerkezeti nézőpontokat is használtak a győri Rába egyik vagongyártó üzemében folytatott kutatásaik során (Héthy és Makó 1972, 1973). Az akkori ingázási mutatók és a helyi társadalom képe még a városiasodás egy korai szakaszát mutatta a nagyszámú falusi beköltözővel. 1970-ben csatolták Győrhez azokat a közeli falvakat (Győrszentiván, Gyirmót, Ménfőcsanak),

amelyek elemzésünkben már belső, kertvárosias övezetként szerepelnek, és kezdődött el a város déli részén a lakótelepi övezet kialakítása. A nagyvárosi lét és az urbanizáció következő lépcsőjét a város a rendszerváltással érte el. Ekkortól számottevők azok a szuburbanizációs folyamatok (a középosztály kitelepülése a környező falvakba) és gazdasági változások (multinacionális cégek letelepedése), amiknek következményeként kialakult a mai funkcionális nagyvárosi régió sajátos helyi társadalmaival és a város belső övezeteivel (Hardi 2002).

A kutatás módszertani háttere

Saját elemzésünket egy 2013-ban, egy nyugat-dunántúli megyei jogú város – Győr – és annak funkcionálisan lehatárolt munkaerő-piaci vonzáskörzetében élő, 18. életévét betöltött lakosokkal készített, kérdezőbiztosok által felvett kérdőívekből nyert adatbázisokon végeztük el.¹ Az adatfelvétel több hullámban, 2013 áprilisától novemberéig zajlott. A mintavételi keret kialakításakor külön kezeltük Győr városát és a város gazdasági, munkaerő-piaci vonzáskörzetébe tartozó 92 magyar és 42 felvidéki, többségében magyarok lakta szlovákiai település csoportjait. Jelen írásunkban kizárólag Győr város és a magyarországi vonzáskörzet településeinek adatbázisait használtuk fel, a szlovák adatokat figyelmen kívül hagytuk (1. térkép).

1. térkép. Győr város funkcionális vonzáskörzete: a kutatás alappopulációjaként szolgáló települések



Forrás: saját szerkesztés

1 A vonzáskörzet lehatárolása az ún. helyi munkaerő-piaci vonzáskörzetek, angolul LLS (Local Labour System) vizsgálatával történt. Ezen körzet határainak kijelölése idején még csak a 2001-es Népszámlálás adataira és az ebből készült lehatárolásra hagyatkozhattunk (Radvánszki és Sütő 2007). A 2011-es Népszámlálás adatait felhasználó és a vonzáskörzeteket újrarajzoló tanulmányokból kiviláglik, hogy az általunk vizsgált várostérség az elmúlt 10 évben tovább növelte méretét, ez jelenleg 100 feletti településszámot jelent a város 25 kilométeres körzetében (Pénzes, Molnár és Pálóczi 2014).

Az adatfelvétel alapjául szolgáló mintakeret összeállítása három reprezentativitási kritérium – nem, életkor (tízéves kohorszokban), Győr város esetében: városrész (19 egység) – mentén történt meg minden esetben. A győri adatfelvétel céljaként kitűzött 3000 fős elemszám a lakossági adatfelvételek gyakorlatához képest magas, közel 3%-os bekerülési arányt jelentett esetünkben. Az adatfelvétel az elérni kívánt elemszámhoz képest négyszeres keretből, név-cím mintás módszerrel kezdődött, amelyet az idő előrehaladása és a technikai nehézségek miatt a mintakeret nagyjából kétharmados teljesítését követően véletlen sétás módszerre állítottunk át. A két eltérő típusú adatfelvételi gyakorlat alkalmazása a felvételben és a szolgáltatott adatok minőségében komolyabb problémákkal nem járt, a rétegzett kvótáktól való eltérések mértéke nem növekedett szignifikánsan a véletlen sétás felvétel alkalmazásával.

A vonzaskörzet esetében a mintavételi keret készítésekor a nem és életkor mellett a településtípust és a település Győr városától való elhelyezkedésének irányát és távolságát is figyelembe vettük. A munkaerő-piaci vonzaskörzet magyar települései közül 15-öt válogattunk be a fenti kritériumok figyelembevételével. A vonzaskörzetben kialakított és az adatfelvétellel elérni kívánt elemszám 1500 fő volt, ebből 1396 fő került a vonzaskörzet magyarországi településeiből vett mintába.

A normatív-funkcionalista osztálykategóriák aránya a városban és vonzaskörzetében

Első lépésben összehasonlítjuk a lokális térben mért normatív-funkcionalista osztálykategóriák megoszlási arányát az országos adatokból kirajzolódó mintázattal. Az 1. táblázatban összegyűjtöttük, hogy a kutatás célpontjául választott várostérségben felmért normatív-funkcionalista osztályok tagsága mennyiben tér el a teljes magyarországi népesség osztálytagozódásának arányaitól. Itt külön ki kell emelnünk, hogy bár a normatív-funkcionalista osztálytagság szempontjából az alkalmazottak számától függően megkülönböztethetünk nagy-, illetve kisvállalkozókat, ezt a megkülönböztetést esetünkben nem tudtuk megtenni, tekintettel arra, hogy a kérdéssorunkból hiányzott ez a kérdés. Ennek következtében a három vállalkozói csoportot (vállalkozó 10 vagy több alkalmazottal, vállalkozó 1–9 alkalmazottal, vállalkozó alkalmazott nélkül) együtt vizsgáljuk a továbbiakban. Az egyes osztályok megoszlását a város, a város vonzaskörzete és ezek együtteseként is összevetettük a magyarországi és más megyei jogú városok adataival.

Az így kapott adatsorok egy gazdaságilag prosperáló, ipari meghatározottságú (szakmunkások magas aránya), a szuburbanizációs folyamatok hatását magán viselő, öregedő társadalommal rendelkező városrégió képét mutatják. A KSH korábbi adataiból festett képet, miszerint a Nyugat-Dunántúl régióban, azon belül Győr-Moson-Sopron megyében az egyik legmagasabb az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma a főváros és Közép-Magyarország mellett (KSH 2013), a mi adatfelvételünk is alátámasztotta. Érdekes azonban, hogy ez a magas arány csupán a vonzaskörzetben jellemző a vállalkozók kapcsán, mivel Győr a vállalkozók arányát tekintve nem csak a megyei jogú városok, de az országos átlag alatt található. Ezzel szemben a szakmunkások és a nyugdíjasok osztálya az, aminek részaránya meglepően magas mind a megyei jogú városokkal, mind a magyar adatokkal összevetve. A gazdaság fejlettségét és a régió kiemelkedő foglalkoztatottsági mutatóit pedig a munkanélküliek és az egyéb inaktívak alacsony részaránya támasztja alá. A munkanélküliek aránya fele az országos aránynak.

1. táblázat. A normatív-funkcionalista osztályok megoszlása az egyes települési kategóriákban a 18 évesek és idősebbek körében (%)

	Győr	Győr von- zaskörzete	Győr és vonzaskör- zete együtt	Megyei jogú városok	Magyar- ország
vállalkozó	5,7	6,3	6,0	6,1	5,9
vezető	2,6	1,3	1,9	2,2	1,8
szakértő	9,3	6,6	8,0	8,0	6,4
egyéb szellemi	9,4	8,3	8,9	9,9	8,5
szakmunkás	16,7	18,3	17,5	12,9	12,9
betanított munkás	5,4	9,8	7,6	5,2	6,6
segédmunkás	1,5	3,5	2,5	3,6	4,3
munkanélküli	3,0	3,1	3,1	6,1	6,7
öregségi nyugdíjas	29,2	28,0	28,6	23,9	24,6
rokkantsági nyugdíjas	3,5	3,3	3,4	4,6	5,0
egyéb inaktív	5,3	5,5	5,4	6,5	8,3
gyermek, tanuló	8,4	6,0	7,2	11,0	8,9

Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei és Huszár (2015) alapján saját szerkesztés

Szintén plasztikusan igazolható, hogy mekkora különbség van egy város és vonzaskörzete osztályösszetételében. A vezető, szakértő és egyéb szellemi osztályok, tehát a fehérgalléros foglalkozásokkal rendelkezők nagyobb arányban vannak jelen a városban, mint a vonzaskörzetében. A kékgalléros foglalkozásokkal jellemezhető osztályok pedig a vonzaskörzetben vannak jelen nagyobb arányban.

A normatív-funkcionalista osztálymodell kategóriáinak jellemzői

A normatív-funkcionalista osztályszerkezeti modell kategóriáinak minél pontosabb jellemzése elengedhetetlen feladat annak érdekében, hogy világossá váljon, *milyen összefüggés* figyelhető meg az alapvetően foglalkozási és munkaerő-piaci státuszt alapul vevő felosztás egyes elemei, illetve a társadalmi struktúrában elfoglalt pozíciót befolyásoló olyan hagyományos determináló tényezők között, mint a gazdasági-anyagi, kulturális és társadalmi erőforrások, tőkeformák. A makroszinten értelmezett népszámlálási alapú osztályozási struktúra egyes alkotóelemeinek mélyebb, összetettebb jellemzése nem valósítható meg a népszámlálási adatok alapján. A győri várostérségben végzett nagymintás kérdőíves felmérés változói alapján viszont megvizsgálható az egyes osztályok demográfiai, végzettségi karakterisztikája, anyagi helyzete, társadalmi és társas-szabadidős aktivitása, kulturális fogyasztása, ellátottsága stb. A középértékek és megoszlási arányok alapján pontosabb képet rajzolhatunk arról, hogy *milyen mértékű különbségek, egyenlőtlenségek figyelhetők meg a várostérség társadalmi osztályai között (2., 3., 4., 5., 6., 7. táblázatok).*

Varianciaelemzéssel és keresztábla-elemzéssel összesen *hat dimenzióban* vizsgáltuk meg az általunk kialakított 12 osztálykategória tipikus-átlagos tulajdonságait. A *demográfia* dimenzió a nemi, az életkori, a háztartás méretére és a családi állapotra vonatkozó középértékeket és megoszlási valószínűségeket jelenti. A *humán tőkét* az iskolai végzettséggel és a nyelvtudással írjuk le. Az *anyag* és *lakáshelyzet* kapcsán a nettó személyi jövedelem, az egy főre jutó nettó háztartási jövedelem, a háztartásban elérhető tartós fogyasztási cikkek száma, a megtakarítások előfordulása, a több személygépkocsi birtoklása, a nyaraló vagy telek előfordulása, valamint a külföldi nyaralás valószínűsége a kiinduló indikátor. A *társadalmi-szervezeti és a társas-szabadidős aktivitás* dimenziójában szerepet kap az integráció, a kapcsolati tőke és a kulturális fogyasztás összetettsége és intenzitása (pl. tagja-e társadalmi szervezetnek-csoportnak, mennyire összetett a szabadidős aktivitása, a kulturális fogyasztás domináns iránya és gyakorisága). Két kérdéskört részletesebben is kibontottunk, amelyek a mai információs és tudásalapú, fogyasztói-szabadidős társadalomban különösen fontos helyzetjelzői az életvitelnek és az életlehetőségeknek. Az egyiket az „*info-kommunikációs felszereltség, ellátottság*” címszóval jelöltük, és néhány kommunikációs eszköz (PC, internet, okostelefon, tablet és síkképernyős TV) előfordulási valószínűségére épül. A másik a „*kulturális-szabadidős depriváció*” kérdésköre, ahol hét aktivitási forma (színház, kiállítás-múzeum, koncert, mozi, sportesemény, nyaralás, étterem-látogatás) hiányának a valószínűségét vettük alapul.

Az eredmények bemutatása előtt érdemes a néhány általunk képzett helyzetjelző indikátor tartalmát áttekinteni, mert ezek nem minden esetben egyértelműek. A háztartás tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságát mérő index 12 elemből épül fel és egyszerű összeadással lett kialakítva (0–12 közötti értékeket vehet fel). A hagyományosabb eszközök mellett (mosógép, mosogatógép, televízió, gépkocsi, nyaraló) a kommunikációs eszközökre is rákérdeztünk. A megtakarítás valószínűségét úgy mértük, hogy hat megtakarítási forma előfordulására kérdeztünk rá. A megtakarítások értékét, nagyságrendjét nem vizsgáltuk. Ebben az esetben valamilyen megtakarítás előfordulási valószínűsége a lényeges kérdés. A szervezeti tagságot előre meghatározott társadalmi csoportok és szervezetek tevékenységébe való bekapcsolódással mértük. 14 lehetséges csoportot-szervezetet soroltunk fel a politikai pártoktól a szakszervezeteken, szakmai szervezeteken keresztül a sport, hobbi vagy éppen jótékonyági szervezetekig. Az egyik indikátorunk kizárólag arra épül, hogy legalább egy szervezet működésében érintett-e a megkérdezett személy, míg az összetettebb társadalmi szerepvállalást a „legalább három különböző típusú” tagsággal ragadtuk meg (a teljes minta szintjén mindkét érték meglepően alacsony: 36 és 7 százalék). A szabadidős aktivitás összetettségi indexe 10 tényezőre épül (kulturális aktivitás, sport, szabadidő, nyaralás, étterem stb.), és az elmúlt egy évre vonatkozó gyakoriságot méri. Az aktivitási formák előfordulásának számát mérő összetettségi index (0–10 közötti értékeket vehet fel) mellett az egyes tevékenységek gyakoriságát is megragadó intenzitási mutatókat is képeztünk elválasztva a magaskultúrát (színház, múzeum, kiállítás, koncert) érintő és az egyéb szabadidős aktivitási formákat (mozi, sport, fesztivál, nyaralás, wellness, időtöltés a szabadban) egymástól. A gyakoriságot négyfokozatú skálán mértük: egyszer sem (0), egyszer az adott időszakban (1), havonta (2), többször (3). Az intenzitási indexek a gyakorisági kódok összeadásával jöttek létre, ahol a minél nagyobb érték az összetettség mellett már az ilyen irányú tevékenységek gyakoriságát is kifejezi. A mutatók az alapváltozók számának függvényében 0–9 (három tényező) és 0–21 (hét tényező) közötti értékeket vehetnek fel. Az információs-kommunikációs ellátottság és a kulturális-szabadidős aktivitási depriváció esetén kizárólag bizonyos elemek előfordulási valószínűségét vagy éppen hiányát vettük alapul.

2. táblázat. A normatív-funkcionalista osztályok demográfiai jellemzői
(N=4209, hiányzó válasz=219, 5%)

Osztályok	N	%	Férfi	Nő	Életkor (év)	Házasság	Élettárs / partner	Háztartás mérete (fő)	5 vagy több fős háztartás
Vállalkozó	252	6,0	71%	29%	44	59%	14%	3,0	11%
Vezető	81	1,9	54%	46%	41	56%	11%	2,8	4%
Értelmiségi, szakértő	337	8,0	46%	54%	40	60%	8%	2,9	9%
Egyéb szellemi	373	8,9	29%	71%	40	52%	12%	3,0	10%
Szaktanácsos	736	17,5	67%	33%	39	48%	11%	3,0	9%
Betanított munkás	319	7,6	52%	48%	41	44%	13%	2,9	12%
Segédmunkás	105	2,5	59%	41%	42	39%	15%	2,9	11%
Munkanélküli	129	3,1	51%	49%	37	26%	18%	3,1	15%
Öregségi nyugdíjas	1204	28,6	39%	61%	70	48%	5%	1,8	2%
Rokkantsági nyugdíjas	142	3,4	43%	57%	54	48%	9%	2,2	4%
Egyéb inaktív	228	5,4	10%	90%	37	64%	17%	3,5	22%
Tanuló	304	7,2	53%	47%	21	3%	4%	3,4	18%
Összes	4209	100	47%	53%	48	47%	9%	2,7	9%

Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

3. táblázat. A normatív-funkcionalista osztályok iskolázottsági jellemzői
(N=4203, hiányzó válasz=225, 5%)

Osztályok	8 általános	Szaktanácsos-képző	Szakközépiskola v. technikum	Gimnázium	Főiskola	Egyetem	Idegen nyelv ismerete	Legalább 2 idegen nyelv
Vállalkozó	4%	29%	28%	10%	18%	12%	53%	18%
Vezető	0%	12%	28%	10%	31%	19%	60%	28%
Értelmiségi, szakértő	0%	2%	9%	2%	51%	36%	82%	40%
Egyéb szellemi	1%	7%	54%	13%	19%	6%	57%	24%
Szaktanácsos	3%	54%	33%	6%	2%	2%	38%	8%

Betanított munkás	27%	45%	19%	5%	2%	1%	29%	8%
Segéd munkás	48%	40%	8%	1%	4%	0%	15%	4%
Munkanélküli	34%	25%	22%	5%	12%	3%	35%	16%
Öregségi nyugdíjas	41%	22%	17%	7%	8%	5%	14%	4%
Rokkant-nyugdíjas	32%	34%	23%	6%	4%	1%	15%	6%
Egyéb inaktív	26%	23%	19%	7%	16%	9%	44%	17%
Tanuló	17%	3%	34%	39%	3%	4%	87%	47%
Összes	21%	26%	25%	9%	12%	7%	39%	15%

Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

4. táblázat. A normatív-funkcionalista osztályok anyagi helyzete

Osztályok	Személyi jövedelem (E Ft)	Háztartási jövedelem (per fő, E Ft)	Tart. fogy. cikk (db, max 12)	Megtakarítás (van-e)	Legalább 2 db gépkocsi	Nyaráló, telek
Vállalkozó	142	122	6,2	44%	29%	11%
Vezető	153	123	6,2	60%	17%	10%
Értelmiségi, szakértő	147	124	6,2	45%	20%	12%
Egyéb szellemi	135	106	5,7	38%	17%	7%
Szakmunkás	129	99	4,9	36%	13%	7%
Betanított munkás	111	89	4,1	28%	7%	3%
Segéd munkás	92	76	3,0	21%	11%	1%
Munkanélküli	100	75	3,6	17%	4%	7%
Öregségi nyugdíjas	106	113	2,7	37%	4%	10%
Rokkant-nyugdíjas	91	98	2,8	27%	3%	2%
Egyéb inaktív	103	79	4,5	25%	10%	4%
Tanuló	117	93	5,9	29%	17%	8%
Összes	119	104	4,4	35%	11%	8%

Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

5. táblázat. A normatív-funkcionalista osztályok társadalmi és társas, szabadidős aktivitása

Osztályok	Szervezeti tagság	Legalább 3 különböző tagság	Szabadidős aktivitás összetettsége (max 10 db)	Magaskultúra fogyasztási aktivitás (0–9)	Egyéb szabadidős és kult. aktivitás (0–21)
Vállalkozó	52%	14%	5,0	2,4	7,8
Vezető	54%	14%	5,6	2,4	8,4
Értelmiségi, szakértő	53%	15%	6,2	3,0	9,2
Egyéb szellemi	37%	8%	5,4	2,2	8,0
Szaktanácsos	33%	6%	4,2	1,5	6,5
Betanított munkás	27%	4%	3,0	,9	4,6
Segédmunkás	25%	2%	2,4	1,0	3,5
Munkanélküli	22%	8%	3,1	1,3	4,7
Öregségi nyugdíjas	36%	5%	2,2	1,3	3,1
Rokkantnyugdíjas	22%	5%	2,1	,8	3,1
Egyéb inaktív	26%	4%	3,4	1,3	5,1
Tanuló	40%	10%	6,1	2,5	8,7
Összes	36%	7%	3,8	1,7	5,7

Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

6. táblázat. A normatív-funkcionalista osztályok kulturális és szabadidős „deprivációja” – a „nem járt az elmúlt egy évben” válaszok aránya

Osztályok	Színház	Mozi	Koncert	Kiállítás, múzeum	Sportesemény	Nyaralás	Étterem
Vállalkozó	58%	61%	56%	59%	54%	37%	34%
Vezető	48%	46%	49%	63%	58%	28%	20%
Értelmiségi, szakértő	37%	47%	46%	54%	52%	22%	23%
Egyéb szellemi	53%	50%	50%	64%	57%	31%	29%
Szaktanácsos	72%	62%	62%	77%	60%	48%	43%
Betanított munkás	84%	76%	80%	81%	64%	61%	54%
Segédmunkás	85%	76%	77%	87%	75%	75%	70%
Munkanélküli	83%	69%	65%	81%	67%	65%	61%

Öregségi nyugdíjas	73%	90%	80%	80%	84%	74%	68%
Rokkant-nyugdíjas	83%	91%	80%	83%	81%	76%	69%
Egyéb inaktív	78%	68%	70%	81%	66%	61%	57%
Tanuló	48%	24%	39%	59%	50%	31%	28%
Összes	67%	68%	65%	73%	67%	53%	49%

Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

7. táblázat. A normatív-funkcionalista osztályok infokommunikációs felszereltsége, ellátottsága

Osztályok	„Lapos TV”	Okostelefon	PC	Internet	Tablet
Vállalkozó	65%	56%	93%	85%	23%
Vezető	69%	72%	97%	95%	26%
Értelmiségi, szakértő	61%	60%	98%	92%	24%
Egyéb szellemi	56%	58%	95%	89%	15%
Szakmunkás	48%	50%	87%	76%	10%
Betanított munkás	35%	46%	80%	74%	8%
Segédmunkás	19%	33%	59%	55%	7%
Munkanélküli	34%	39%	68%	56%	6%
Öregségi nyugdíjas	25%	11%	38%	34%	2%
Rokkant-nyugdíjas	19%	18%	51%	46%	4%
Egyéb inaktív	40%	49%	76%	67%	13%
Tanuló	63%	75%	94%	88%	22%
Összes	42%	41%	72%	65%	11%

Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

A *demográfiai háttérváltozóknál* két érdekességet érdemes kiemelni. A foglalkozási alapú osztálysémából fakadóan jelentős különbségek figyelhetők meg a társadalmi nem alapján a mintában. A várakozásoknak megfelelően a férfiak túlsúlya érvényesül a vállalkozói és a fizikai munkakörökben (különösen a szakmunkás), míg az alacsonyabban kvalifikált szellemi munkakörökben, illetve a nyugdíjasok és inaktívok között a nők vannak felülreprezentálva. A családi állapot kapcsán pedig világosan kirajzolódik a magasabb státuszú csoportok körében megfigyelhető kapcsolati többlet (akár házassági vagy élettársi-párkapcsolati formában). A vezetők, értelmiségiek és vállalkozók körében 70–75 százalékos a két kapcsó-

lati kategória előfordulási valószínűsége, míg a fizikai munkaköröknél 55–60 százalékos a ráta. Az életkor és a háztartás mérete alapján nem figyelhetőek meg komolyabb eltérések az egyes osztályok között, leszámítva a két speciális helyzetű csoportot (nyugdíjasok és tanulók), ahol ez törvényszerű.

Az *iskolázottsági jellemzőknél* az összefüggések egyértelműen abból táplálkoznak, hogy a modell alapját képező foglalkozási pozíciónak nagyon erős a kapcsolata a legmagasabb befejezett iskolai végzettséggel. Egyedül a vállalkozók és az inaktívak „lőgnak ki” a lineáris összefüggésből. Ez a két osztály sokkal heterogénebb szerkezetű a végzettség alapján. A diplomás választóvonal az egyéb szellemi foglalkozású osztálynál húzódik, itt már a csoport magvát a középfokú végzettségűek (67%) alkotják. Az értelmiségi osztály körében a diplomások aránya majdnem 90 százalék. A vezetőknél viszont csak minden második személy rendelkezik felsőfokú végzettséggel. A nyelvtudás indikátoránál a fizikai-szellemi választóvonal erős jelenléte nyilvánvaló (első négy és a következő három csoport).

Az *anyagi helyzet* alapján is világos hierarchiába rendeződnek az osztályok, bár inkább csoporttömbök között figyelhetőek meg a markánsabb eltérések, mint a konkrét osztályok között. A jövedelemadatokat óvatosabban kell kezelni a magas válaszhány miatt, itt kisebb alábecsültnek tűnik az önbevalláson alapuló érték. A felső három osztály adatai szinte együtt mozognak, nagyon közel vannak egymáshoz. A személyes jövedelem átlaga nettó 119 ezer forint, míg az egy főre vetített háztartási jövedelem nettó 104 ezer forint a város-térség egészében. Ennél a két mutatónál a legjobb és a legrosszabb helyzetű osztályok között a különbség nagyjából másfélszeres. Viszont a többi anyagi helyzet-mutatónál már jobban elkülönülnek egymástól az egyes osztályok, itt már inkább háromszoros vagy négyszeres különbségek a jellemzőek. Az idősebb generációknál a tartós fogyasztási cikkek számában (2,7) figyelhető meg jelentősebb hátrány, míg a megtakarítások kapcsán a munkanélküliek és a segédmunkások adatai a legkedvezőtlenebbek (20%). A vezető osztály a megtakarítások valószínűsége kapcsán ugrik ki (60%), míg a vállalkozók esetében a több gépkocsi jelenléte kiemelkedő (majdnem 30%).

Az iskolai végzettség és az anyagi helyzet eredőjeként hasonló mintázatra bukkanunk a *társadalmi és társas, szabadidős aktivitások* területén is, ami jelen esetben az életmód és a fogyasztás bizonyos aspektusait méri. A kérdőíves felmérés korlátai ellenére itt jelennek meg közvetett formában a kapcsolati tőke és a kulturális tőke bizonyos aspektusai. Az eredmények alapján olyan kép rajzolódik elénk, mintha két társadalomról beszélhetnénk. Az integrált, aktív, fogyasztóképes réteg közé sorolhatóak a vállalkozók, a vezetők, az értelmiségiek és a tanuló fiatalok (mivel 18 év fölötti személyek kerültek a mintába, így alapvetően a felsőoktatásban tanuló fiatalokról beszélhetünk). A többi rétegnek a szervezeti-társadalmi integrációja és a szabadidős aktivitása is alacsony valószínűségű, homogén szerkezetű (egyoldalú) és alacsony intenzitású. A teljes minta szintjén is meglepően alacsony aktivitási ráták jellemzőek. Például csak minden harmadik személy volt érintett legalább egy társadalmi szervezet vagy csoport működésében. A lehetséges 10 különböző szabadidő-eltöltési forma közül átlagosan csak négy fordult elő az elmúlt egy évet figyelembe véve. A kulturális fogyasztás intenzitása pedig sokkal alacsony.

Ezt a jelenséget emeli ki a *szabadidős depriváció* táblázata, ahol bizonyos tevékenységek esetében akár 80–90 százalékos a nemleges válaszok aránya egy év távlatában. A fizikai foglalkozásúak, a foglalkoztatásból kimaradók, az idősek esetében mindegyik adatnál kiemelkedően magas a nemleges válaszok aránya. Amennyiben a teljes nagyvárosi térségre

vetítjük a gyakoriságot, akkor is komoly hiányosságokkal szembesülhetünk. A lakosság 73 százaléka nem volt kiállításon vagy múzeumban, 67 százaléka színházban, 68 százaléka moziban, 65 százaléka koncerten, 67 százaléka spoteseményen, 53 százalékuknál nem volt nyaralás, 49 százalékuk nem járt étteremben az elmúlt egy évben.

A 21. századi társadalmi érvényesülés egyik elsődleges feltétele az *információs és kommunikációs* felszereltség és jártasság. Az ezzel összekapcsolódó ellátottsági adatok érdekessége az, hogy a legtöbb eszköznek és szolgáltatásnak az elterjedtsége meglepően magas az összes osztály vonatkozásában, bár azért mindegyik esetben megfigyelhető a belső hierarchia is a társadalmi státusz függvényében. Az idős korosztály elkülönülése pedig itt a legnyilvánvalóbb. A tablet relatíve új technológiaként és arányaiban még mindig drága infokommunikációs eszközként pedig alkalmas annak a tendenciának a kimutatására, hogy az újdonságok a magasabb helyzetű társadalmi csoportokban jelennek meg először és csorognak le az alacsonyabb státuszúak felé.

Az osztályszerkezet térbeli differenciálódása Győrben és vonzáskörzetében

Vizsgálatunk egyik fontos irányát a társadalomszerkezet térbeli sajátosságainak feltárása képezte. Fontosnak tartottuk egyrészt megvizsgálni azt, hogy milyen belső egyenlőtlenségek, illetve specifikumok figyelhetők meg a különböző városrészek, települések, illetve eltérő adottságú lakóövezetek esetében mind a városon belül, mind pedig Győr és vonzáskörzete viszonylatában. Másrészt a normatív-funkcionalista osztályszerkezet kisebb egységeken való vizsgálata jó alkalmat ad arra, hogy képet kapjunk bizonyos nagyvárosi társadalmi folyamatok (szuburbanizáció, dzsentrifikáció, filtráció) valós „állapotáról”; igazolni tudjuk ezen jelenségek létét, és ezen túlmenően az osztályszerkezet sajátosságainak függvényében finomítsuk az ezzel kapcsolatos általános megfigyeléseket, megállapításokat. Arra törekedtünk, hogy az egyes övezetek és speciális terek társadalmi struktúrájának leírásán túl vizsgáljuk azokat a hatásokat is, amelyek a népesség térbeli mozgásának következtében erősítették a struktúra térbeli polarizációját.

Ennek megfelelően vizsgálatunk térbeli folyamatokra irányuló része három alapvető kérdéskörre koncentrált:

1. *A társadalmi struktúra belső, térbeli sajátosságai Győrben.* Az egyes lakóövezetek, illetve városrészek társadalomszerkezeti specifikumainak feltárása, az övezetesség vizsgálata. A társadalmi struktúrát más megközelítésben vizsgáló korábbi elemzés (Páthy 2014) rámutatott arra, hogy bár alapvetően kimutatható Győrben egyfajta hierarchikus tagozódás az egyes övezetek között, de főként az egyes városrészek szintjén vizsgálódva összetettebb a kép.
2. *A város és vonzáskörzetének társadalomszerkezeti eltérései.* A normatív-funkcionalista osztályszerkezetbe való besorolás általánosságban is eltérő képet mutat Győr, illetve a környező települések esetében. Az elemzésben megvizsgáljuk, hogy az egyes rétegek összetételében milyen különbségeket találhatunk, illetve felfedezhető-e belső differenciák a vonzáskörzetben.
3. *A népesség mozgásának társadalmi struktúrára gyakorolt hatásai.* Általánosságban elmondható, hogy a külső és belső migrációs folyamatok, illetve a szuburbanizáció esetében meghatározhatók olyan társadalmi csoportok, amelyek ezen mozgások

elsődleges érintettjei. Ezen mozgásfolyamatokban való felülreprezentáltságuk következtében tovább polarizálódik mind az egyes nagyvárosi lakóövezetek, mind pedig az agglomeráció településeinek társadalmi összetétele. A kutatásban felhasznált adatbázis lehetőséget ad arra, hogy összehasonlítsuk a „helyben maradók”, illetve a különböző irányú és jellegű migrációs folyamatokban érintettek rétegződését.

A győri városrészek és lakóövezetek társadalmi összetétele a normatív-funkcionalista osztálymodell alapján

A kérdőíves adatfelvétel során a város rendezési tervében szereplő városrészi felosztást alkalmaztuk kis módosításokkal, 19 területi egységre osztva Győrt. A felosztás a reprezentativitási kritériumok közé tartozott, így mintánk arányosan leképezte a népesség városrészenkénti megoszlását. A városrészi felosztáson túlmenően létrehoztunk alternatív területi beosztásokat, nagyobb egységekre aggregálva egyrészt földrajzi elhelyezkedés, másrészt pedig az adott városrészek lakóövezeti jellegekbe való besorolása alapján. A városrészek területi elhelyezkedése, illetve a különböző felosztások láthatók a 2. térképen, illetve a 8. táblázatban.

2. térkép. A városrészek elhelyezkedése Győrben



Forrás: saját szerkesztés

8. táblázat. A városrészek és a lakóövezetek a különböző felosztások alapján, elemszámokkal

Városrészek egyenként (19)	N	Városrészek (földrajzi alapon összevont) (11)	N	Lakóövezetek speciális városrészekkel (7)	N	Eltérő jellegű lakóövezetek (5)	N
Belváros	217	Belváros	217	belváros	217	belváros	217
Révfalu	160	Újváros-Sziget-Pinnyéd	295	belváros		belváros	
Nádorváros	342	Révfalu	160	belső lakóövezet	502	belső lakóövezet	502
Adyváros	390	Bácsa-Kisbácsa-Sárás	158	Révfalu		Révfalu	
Marcalváros	430	Gyárváros-Likócs	127	Nádorváros		Nádorváros	
József Attila-lakótelep	138	Gyórszentiván	237	lakótelep	958	lakótelep	958
Újváros	144	Nádorváros	342	Adyváros		Adyváros	
Sziget	125	Adyváros	390	Marcalváros		Marcalváros	
Gyárváros	108	Marcalváros	430	József Attila-lakótelep		József Attila-lakótelep	
Szabadhegy	166	Szabadhegy-Kismegyer-József Attila-lakótelep	343	kertes lakóövezet	769	külső lakóövezet	544
Pinnyéd	25	Ménfőcsanak-Gyirmót	291	Pinnyéd		Újváros	
Kisbácsa	77			Kisbácsa		Sziget	
Bácsa	71			Bácsa		Gyárváros	
Sárás	10			Sárás		Szabadhegy	
Likócs	18			Likócs		kertes lakóövezet	750
Gyórszentiván	237			Gyórszentiván		Pinnyéd	
Kismegyer	40			Kismegyer		Kisbácsa	
Ménfőcsanak	254			Ménfőcsanak		Bácsa	
Gyirmót	37			Gyirmót		Sárás	
				Újváros-Sziget	270	Likócs	
				Gyárváros	108	Gyórszentiván	
				Szabadhegy	166	Kismegyer	
						Ménfőcsanak	
						Gyirmót	

Forrás: saját szerkesztés

Amennyiben a normatív-funkcionalista osztályokba való besorolás lakóövezetenkénti jellegzetességeit vizsgáljuk (9. táblázat), jól megmutatkoznak az eltérő jellegek, találkozhatunk a nagyvárosi övezetesség bizonyos jellemzőivel. A leginkább feltűnő a szellemi foglalkozások belső lakóövezetekben való koncentrációja, illetve a képzetlen fizikai munkások kiemelkedően magas aránya a lakótelepeken és a külső lakóövezetekben. Láthatjuk továbbá, hogy az elsődleges szuburbán zónának számító kertés lakóövezetekben a legmagasabb mind a vállalkozók, mind pedig a vezetők aránya, ami arra enged következtetni, hogy a szuburbánizációs folyamatok nemcsak Győr és vonzáskörzetének viszonyában, hanem a városon belül is tetten érhetők.

9. táblázat. A normatív-funkcionalista osztályokba tartozók aránya Győrben lakóövezetenként (%)

Osztályok	Győr összesen	Belváros	Belső lakó-övezet	Lakótelep	Külső lakó-övezet	Kertés lakóövezet
Vállalkozó	5,7	7,2	6,2	4,0	4,8	7,6
Vezető	2,6	2,4	1,5	1,7	2,8	4,4
Értelmiségi, szakértő	9,3	6,3	12,7	9,4	8,9	8,3
Egyéb szellemi	9,4	10,1	9,8	10,3	7,6	9,3
Szaktanácsos	16,7	15,5	15,2	19,1	14,7	16,0
Betanított munkás	5,4	5,3	4,0	7,7	4,8	3,8
Segédmunkás	1,5	0,5	0,6	0,8	3,6	2,0
Munkanélküli	3,0	2,4	2,3	3,5	4,4	2,0
Öregségi nyugdíjas	29,2	39,1	31,8	26,6	29,2	28,3
Rokkantnyugdíjas	3,5	1,9	3,1	4,3	3,8	3,0
Egyéb inaktív	5,3	2,9	5,0	4,3	8,0	5,5
Tanuló	8,4	6,3	7,9	8,3	7,6	10,0

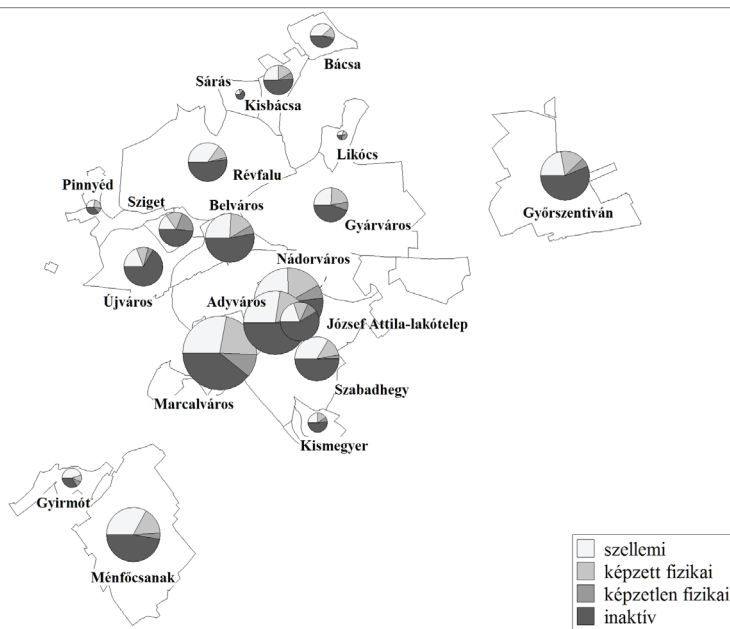
Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

Az egyes lakóövezetek eltérő korszerkezete is jelentős mértékben befolyásolja a rétegződést. Látható, hogy a belvárosban kiemelkedően magas az öregségi nyugdíjasok aránya, míg a lakótelepek a „legfiatalabbak”. Amennyiben csak a gazdaságilag aktív népesség körében vizsgáljuk a megoszlásokat, még inkább szembevetővé válik a vállalkozók kiemelkedő aránya a belvárosban (15,3%), illetve az értelmiségieké és szakértőké a belső lakóövezetekben (25,4%). A foglalkoztatottak között a fizikai dolgozók enyhe kisebbségben vannak a város egészét tekintve (46,4%), egyedül a lakótelepek esetében fordított az arány (a fizikaiak részese- séde 52%).

Markánsabbá válnak a különbségek, illetve bizonyos mértékben elmosódik az övezetes jelleg, amennyiben kisebb egységeket, városrészeket teszünk a vizsgálat alapjává. A belső

lakóövezetet alkotó Nádorváros és Révfalu társadalmi összetétele eltéréseket mutat; míg előbbi esetében szinte minden csoport tekintetében a város egészéhez hasonló megoszlással találkozunk, addig Révfaluban kiemelkedő a magas társadalmi státuszú népesség aránya; különösen az értelmiségiek felülreprezentáltak (a teljes népesség 19,5; a foglalkoztatottak 40,5%-a). A lakótelepeken nem találhatunk ilyen jelentős különbségeket; a tapasztalható eltérések elsősorban abból fakadnak, hogy míg Adyváros és a József Attila-lakótelep előregedő korszerkezettel rendelkezik, addig Marcalváros az összes városrész közül a legfiatalosabbnak tekinthető; az öregségi nyugdíjasok aránya mindössze 19%. A külső lakóövezetek esetében markáns törésvonal húzódik; kedvező helyzetben van Szabadhegy, ahol magasan átlag feletti a szellemi foglalkozásúak aránya, Gyárváros átlagos pozícióban van, széles szakmunkásréteggel, viszont Sziget és Újváros esetében a társadalmi összetétel kedvezőtlen képet mutat. Az aktív népesség aránya Újvárosban mindössze 33,6%, ami kiemelkedően magas munkanélküliségi rátával, illetve az egyéb inaktív teljes népességhez képesti majd háromszoros arányával párosul. Sziget esetében nem az aktívak alacsony, hanem a képzetlen fizikai munkások kiemelkedően magas aránya szembetűnő. A kertés lakóövezetek esetében alapvetően „dinamikus”, illetve „falusias” városrészeket különböztethetünk meg; előbbieken magas a szellemi foglalkozásúak és kiemelkedő a tanulók aránya, utóbbiak főként abban mutatnak eltérést a teljes népességhez képest, hogy a szakmunkások aránya magasabb. A 3. térképen látható az egyes városrészek esetében a rétegződésmodell aggregált kategóriái alapján való megoszlás.

3. térkép. Az egyes városrészek népességének megoszlása a rétegződésmodell aggregált kategóriái alapján



Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

Győr és vonzáskörzete osztályszerkezeti különbségei

Amint az a bevezetőben (1. táblázat) látható, Győr és az agglomerációs övezet települései között markáns eltérés tapasztalható az osztályszerkezet szempontjából. További elemzésünk egyik célja az, hogy megvizsgáljuk az esetleges eltéréseket az egyes osztályok társadalmi hátterében, másrészt pedig feltárjuk az agglomerációs övezet belső tagoltságát.

A háttér tényezőket megvizsgálva elmondható, hogy sem a demográfiai háttér (nem, életkor), sem pedig az anyagi életminőség tekintetében nem találhatunk jelentős eltéréseket az egyes osztályok között Győr és vonzáskörzete tekintetében. Alapvetően azt tapasztalhatjuk, hogy az osztályonkénti kismértékű eltérések a két terület között fennálló általános egyenlőtlenségek mentén rendeződnek (például az agglomerációban élők nagyobb hányada rendelkezik autóval, de az osztályszerkezeten belül megmutatókozó „lejtő” hasonló képet mutat, mint Győr esetében). Némileg kivételt képez ezen szabály alól az egy főre jutó jövedelem mutatója. Ebben az esetben azt láthatjuk ugyanis, hogy a vállalkozói, illetve vezető pozíciókban a Győrben élők jövedelme szignifikánsan magasabb; a különbség arányaiban jelentősen meghaladja a két terület teljes népessége átlagos jövedelemszintjének eltérését. Ezzel szemben viszont nem találhatunk eltérést az értelmiségiek, valamint az egyéb szellemiek jövedelemszintje között. E mögött minden valószínűség szerint az áll, hogy az utóbbi két osztály esetében a foglalkoztatás döntő mértékben a közsférában valósul meg, ami kiegyenlítő hatással van a jövedelmi szintre. A vállalkozók és vezetők jövedelmkülönbsége esetében viszont érzékelhető, hogy a piaci sférában folytatott tevékenységhez a nagyváros előnyösebb feltételeket biztosít (hasonló eltéréseket tapasztaltunk, amikor nem lakóhelyük, hanem munkahelyük települése alapján vizsgáltuk a vállalkozók, illetve a vezetők osztályába tartozókat).

Amennyiben viszont az életstílushoz és tevékenységszerkezethez kapcsolódó indikátorokat vizsgáljuk, eltérő képet kapunk. Azt láthatjuk, hogy ezen mutatók tekintetében a magasabb státuszú rétegek, illetve a képzettséget igénylő munkát végzők között az agglomerációban élők „jobban teljesítenek”; a képzetlen foglalkoztatottak és az inaktívak esetében viszont ezek az eltérések fordított irányt vesznek fel. Ez arra enged következtetni, hogy az agglomerációban élők esetében az osztálystruktúra jóval polarizáltabb képet mutat, mint Győrben, amennyiben nem az anyagi erőforrások, hanem a tevékenységszerkezet és a fogyasztás oldaláról közelítjük meg. A 10. táblázatban látható a fent említett tendencia alakulása a szabadidős tevékenységek és a magaskultúra fogyasztásának indikátoraival illusztrálva.

10. táblázat. Néhány jellemző indikátor osztályok szerinti átlagértékei Győrben és vonzáskörzetében

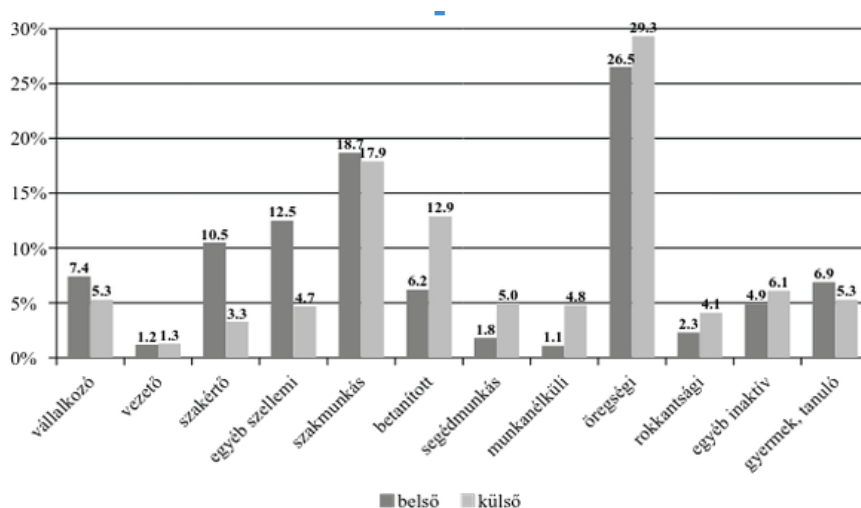
Osztályok	A válaszadó jövedelme		A szabadidős tevékenységek indexe		A magaskultúra-fogyasztás indexe	
	Győr	vonzáskörzet	Győr	vonzáskörzet	Győr	vonzáskörzet
Vállalkozó	147 732	136 047	4,51	5,40	2,18	2,61
Vezető	159 577	139 464	5,39	5,94	2,28	2,75
Értelmiségi, szakértő	146 098	146 864	6,02	6,33	2,88	3,07
Egyéb szellemi	135 922	133 636	5,37	5,34	2,03	2,50

Szakmunkás	126 622	131 022	3,88	4,43	1,36	1,67
Betanított munkás	111 812	110 740	3,04	2,97	0,93	0,83
Segédmunkás	93 043	92 232	2,56	2,30	1,30	0,81
Munkanélküli	99 702	100 550	3,59	2,63	1,42	1,05
Öregségi nyugdíjas	107 515	104 452	2,39	2,06	1,40	1,10
Rokkantsági nyugdíjas	88 630	94 610	2,21	2,00	0,87	0,81
Egyéb inaktív	101 321	104 839	3,51	3,29	1,45	1,19
Tanuló	106 351	132 149	5,52	6,90	2,34	2,75
Együtt	120 097	118 682	3,84	3,69	1,69	1,59

Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

A vonzaskörzet belső differenciáltságát vizsgálva *belső és külső övezetre* osztottuk az agglomerációt, elsősorban a Győrtől való távolság, illetve a népszámlálási adatokból nyert ingázási arányok figyelembevételével. Az az általános megállapítás, miszerint egy nagyvárosi agglomerációban a központtól kifelé haladva csökken a magas társadalmi státuszú népesség aránya, látványosan igazolódik Győr vonzaskörzetének esetében is, amennyiben a normatív-funkcionalista osztályszerkezeti modellt vesszük alapul. Az 1. ábrán látható az egyes osztályokba tartozók aránya az agglomeráció két övezetében. Az elsődleges, és leginkább szembeutó különbségek a szellemi foglalkozásuk és a képzetlen fizikaiak arányában mutatkoznak, előbbi esetben a belső, míg utóbbi esetben a külső övezet javára.

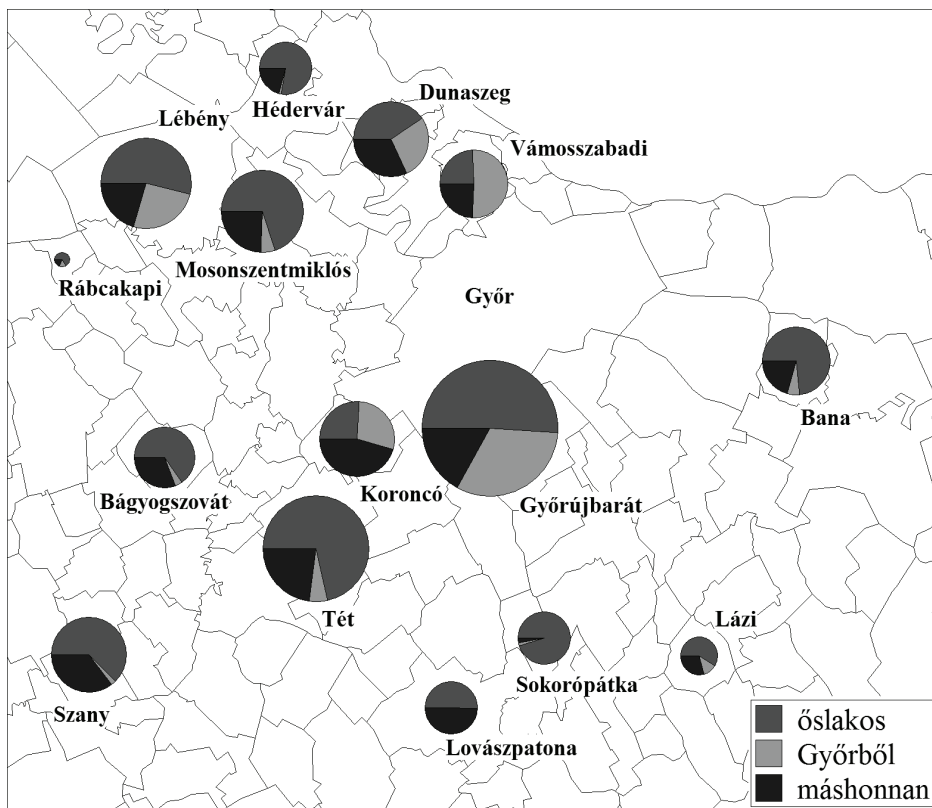
1. ábra. A normatív-funkcionalista osztálystruktúra a belső és külső agglomerációs övezetben



Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

Az agglomeráció belső és külső övezete között a leglényegesebb népességszerkezeti eltérést a migrációs tendenciák esetében tapasztaltuk. Az látható, hogy a szuburbanizációs tendenciák túlnyomórészt a Győr közvetlen közelében fekvő településeken azonosíthatók. Ennek megfelelően a belső övezetben élők közel egyharmada (33,1%) Győrből költözött ki, míg ez az arány a külső övezet településein mindössze 6,1%. A 4. térképen látható a vizsgált agglomerációs települések népességének összetétele a költözési irányok alapján.

4. térkép. A vonzáskörzet vizsgált településeinek népesség-összetétele



Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

A népességmozgások társadalmi struktúrára gyakorolt hatásai

Látva az eltéréseket az agglomeráció övezeteinek társadalmi rétegződésében, és ezzel párhuzamosan a népesség-összetételben és migrációs viszonyokban mutatkozó különbségeket, okkal feltételezhetjük, hogy a szuburbanizációs folyamatok jelentős hatást gyakorolnak a társadalmi összetételre, elsősorban annak köszönhetően, hogy a nagyvárosok belső övezeteiből kifelé irányuló népességmozgás elsősorban a fiatalabb, magasabb státuszú

csoportokat érinti. Annak érdekében, hogy ezt a feltételezést teszteljük, megvizsgáltuk a szuburbanizációs folyamatban érintett csoportok társadalmi összetételét. Két csoportot határoltunk le; az elsőbe azok tartoznak, akik Győrön belül költöztek a kertés lakóövezetekbe, őket nevezzük *belső szuburbán csoportnak*, a másodikba pedig azok, akik Győrből a vonzáskörzet településeire költöztek – ők a *külső szuburbán csoport*. A normatív-funkcionalista osztályszerkezet „öslakosok” és kiköltözők közötti eltéréseit vizsgálva (11. táblázat) alapvetően az mondható el, hogy a „belső” szuburbanizációt tekintve nem azonosítható egyértelműen a magasabb státuszú csoportok felülreprezentáltsága a kertés lakóövezetekbe való költözés tekintetében. Ezzel szemben látható, hogy a vonzáskörzet településeiben az „öslakosok” és a kiköltözők osztálytagozódás mentén való megoszlása látványos eltéréseket mutat.

11. táblázat. A „belső” és „külső” szuburbanizáció hatása a kertés lakóövezetek és a vonzáskörzet településeinek osztálytagozódására

Osztályok	Kertés lakóövezetek		A vonzáskörzet települései	
	„öslakosok”	kiköltözők	„öslakosok”	Győrből kiköltözők
Vállalkozó	7,6	7,4	5,3	9,6
Vezető	4,2	4,2	0,8	2,0
Értelmiségi, szakértő	7,4	9,8	5,2	10,4
Egyéb szellemi	10,0	9,8	6,5	11,6
Szaktanácsadó	15,7	17,7	20,6	18,9
Betanított munkás	4,9	2,8	10,6	5,2
Segédmunkás	1,5	2,3	3,6	2,4
Munkanélküli	1,7	3,3	4,2	0,8
Öregségi nyugdíjas	28,4	26,0	28,3	19,7
Rokkantnyugdíjas	2,7	2,8	2,9	3,2
Egyéb inaktív	4,7	7,4	4,5	8,0
Tanuló	11,3	6,5	7,7	8,0

Forrás: Győri Ipari Körzet kutatás lakossági kérdőívei alapján saját szerkesztés

A kutatás tapasztalatainak összegzése

A fentiekben bemutatott nagyvárosi régió társadalomszerkezeti elemzésének több hozadéka is volt. Egyértelműsítette, hogy a helyi társadalmak rétegződésének bemutatásakor a pillanatképszerű eredmények jobb interpretálhatóságához a helyi viszonyrendszer és a város történetében jelentős korábbi változások megértése is szükséges. Az így kapott adatok összehasonlíthatóak az országos és más, hasonló nagyságrendű települések adataival, ahol a különbségek értelmezéséhez szintén helyismeret szükségeltetik.

Az osztályokhoz rendelt szociodemográfiai, életmód- és fogyasztási alapú mutatók csoportátlagai vagy valószínűségei alapján érzékeltethető a normatív-funkcionalista modell kategóriáinak belső szerkezete és hierarchiája, illetve a foglalkoztatási rendszerből kimaradó nagyobb tömbök sajátos helyzete is. Az eredményekből világosan látszik, hogy célszerű eme rétegződési modell mellett egy olyat is kidolgozni, ahol a fenti anyagi, kulturális és társadalmi paraméterek is szerepet kapnak, mivel a tanuló, az inaktív, az idős és még a vállalkozó csoportok is sokkal heterogénebb osztályoknak tűnnek ebben a szerkezetben. Egy másik metszetben is célszerű tehát felrajzolni a belső hierarchiát, majd összekapcsolni a két megközelítést.

A városszociológia által leírt várososon belüli folyamatok és a város, illetve vonzáskörzete között detektálható társadalmi és gazdasági kapcsolatok jobb megértéséhez is adalékul szolgálhat az egyes társadalmi rétegek elhelyezkedésének és mozgásának vizsgálata. Jól kimutathatóvá válik ezáltal a város körül húzódó több szuburbán gyűrű különbsége társadalmi szempontból. Az ingázási és a vonzáskörzeti lehatárolás szerint egységes térnek tekintett terület a várostól való távolság függvényében másképpen telik fel kiköltözőkkel, a helyi lakosság másképp viszonyul a központhoz.

További kutatási lehetőségeket rejt magában a helyi társadalmak szintjén a különböző társadalmi rétegek egymás mellett élésének vagy elkülönülésének hatásvizsgálata, illetve a szuburbán övezet őslakóinak viszonya a kiköltözőkkel kapcsolatban, a többséggel megegyező társadalmi rétegből érkeznek vagy jelentősen eltérnek attól.

Hivatkozott irodalom

- Brachinger Tamás (2008): *Helyi közösségek és helyi hatalom egy hazai középvárosban*. (Doktori disszertáció.) Pécs: PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola. Interneten: <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/brachingertamasphd.pdf>
- Bukodi Erzsébet és Záhonyi Márta (2004): *A társadalom rétegződése*. Népszámlálás 25. Budapest: KSH.
- Bukodi Erzsébet, Altorjai Szilvia és Tallér András (2005): *A társadalmi rétegződés aspektusai*. Társadalomstatisztikai Füzetek 45. Budapest: KSH Népeségstudományi Kutatóintézet.
- Clark, Andrew (2007): *Understanding Community. A Review of Networks, Ties and Contacts*. ESRC National Centre of Research Methods NCRM Working Paper Series. 9/07. Leeds: University of Leeds. Interneten: <http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/medialibrary/morgancentre/research/wps/7-2007-05-rlm-clark.pdf>.
- Csizmadia Zoltán és Tóth Péter (2014): Egy magyar nagyváros társadalmának szerkezete a XXI. század első felében. In *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Csizmadia Zoltán és Tóth Péter (szerk.). Győr: Universitas – Győr Nonprofit Kft., 7–27.
- Delanty, Gerard (2003): *Community*. London: Routledge.
- Erikson, Robert és John H. Goldthorpe (1992): *The Constant Flux. A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Esping-Andersen, Gøsta (1993): Post-industrial Class Structures. An Analytical Framework. In *Changing Classes. Stratification and Mobility in Post-industrial Societies*. Gøsta Esping-Andersen (szerk.). London: Sage, 7–31.
- Éber Áron és Gagyi Ágnes (2014): Osztály és társadalomszerkezet a magyar szociológiában. *Fordulat* (21): 170–191. Interneten: http://epa.oszk.hu/02100/02121/00019/pdf/EPA02121_fordulat_21_170-191.pdf.
- Hardi Tamás (2002): Szuburbanizációs jelenségek Győr környékén. *Tér és Társadalom* 16(3): 57–83.
- Héthy Lajos és Makó Csaba (1972): *Munkásmagatartások és a gazdasági szervezet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Héthy Lajos és Makó Csaba (1973): A munkaerő-vándorlás és a gazdasági szervezet. *Társadalmi Szemle* 28(5): 37–47.
- Huszár Ákos (2012): Osztályegyenlőtlenségek. Az egyenlőtlenségek ábrázolása Magyarországon. *Szociológiai Szemle* 22(2): 4–26.

- Huszár Ákos (2013): Foglalkozási osztályszerkezet (III.) – Egy normatív-funkcionalista osztálymodell vázlata. *Statisztikai Szemle* 91(7): 718–744. Interneten: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2013/2013_07/2013_07_718.pdf.
- Huszár Ákos (szerk.) (2015): *2011. évi népszámlálás. 15. a társadalom rétegződése*. Budapest: KSH. Interneten: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_15_2011.pdf.
- KSH (2013): *A vállalkozások regionális sajátosságai*. Budapest: KSH. Interneten: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regioi/orsz/vallalkregkul11.pdf>.
- Kolosi Tamás és Keller Tamás (2010): Kikristályosodó társadalomszerkezet. In *Társadalmi Riport 2010*. Kolosi Tamás és Tóth István György (szerk.). Budapest: Társadalmi Kutatás, 115–135. Interneten: http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-914/publikaciok/tpubl_a_914.pdf.
- König, René (1968): *The Community*. London: Routledge & Keegan Paul.
- Tönnies, Ferdinand (2004 [1887]): *Közösség és társadalom*. Budapest: Fok-Ta Bt.
- Origo.hu (2014): *Nem találják a középosztályt a magyar társadalom új térképén*. Interneten: <http://www.origo.hu/itthon/20140612-magyar-tarsadalom-felmeres-osztalyletszam-2014.html>.
- Pál László és Böhm Antal (szerk.) (1983): *A helyi társadalom I*. Budapest: MSZMP Társadalomtudományi Intézet.
- Páthy Ádám (2014): A társadalmi szerkezet belső területi sajátosságai. A győri városrészek és lakóövezetek társadalmi tagozódása. In *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Csizmadia Zoltán és Tóth Péter (szerk.). Győr: Universitas – Győr Nonprofit Kft., 48–74.
- Pénzes János, Molnár Ernő és Pálóczi Gábor (2014): Helyi munkaerő-piaci vonzáskörzetek az ezredforduló utáni Magyarországon. *Területi Statisztika* 54(5): 474–490. Interneten: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2014/05/penzes_molnar_paloczi.pdf.
- Phillips, E. Barbara (2010): *City Lights. Urban-suburban Life in the Global Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Radvánszki Ádám és Sütő Attila (2007): Hol a határ? Helyi munkaerő-piaci rendszerek Magyarországon – Egy közép-európai transznacionális projekt újdonságai a hazai településpolitika számára. *Falu Város Régió* 14(3): 45–54. Interneten: http://www.vati.hu/files/sharedUploads/docs/FVR/fvr_2007_3.pdf.
- Róbert Péter (1997) Foglalkozási osztályszerkezet: elméleti és módszertani problémák. *Szociológiai Szemle* 7(2): 5–48.
- Róbert Péter (2000): Az életstílus meghatározottságának változása, 1982–1998. *Szociológiai Szemle* 10(2): 17–37.
- Savage, Mike et al. (2013): A New Model of Social Class? Findings from the BBC's Great British Class Survey Experiment. *Sociology* 47(2): 219–220.
- Tóth Péter és Ditrói Zoltán (2014): A helyi társadalom dimenzió. A lakosság lakópolgári attitűdjeinek különbségei. In *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Csizmadia Zoltán és Tóth Péter (szerk.). Győr: Universitas – Győr Nonprofit Kft., 75–99.
- Weber, Max (1967 [1922]): *Gazdaság és társadalom*. Budapest: KJK.
- Wirth, Louis (1973 [1938]): Az urbanizmus mint életmód. In *Városszociológia*. Szelényi Iván (szerk.). Budapest: KJK, 41–63.